

7. Локарева Г. Художньо-естетична інформація як засіб виховання учнівської молоді / Г. Локарева // Мистецтво та освіта. – 2006. – №1. – С.7–11.
8. Малых Т. Педагогические аспекты информационной безопасности / Т. Малых // Народное образование. – 2007. – №5. – С.231–235.)
9. Паньо Т. Про вплив Інтернету про світосприйняття молоді / Т. Паньо // Урок української. – 1999. – №9–10. – С.58–59.
10. Петрунько О. Агресивне телебачення та його деструктивний потенціал / О. Петрунько // Освіта і управління. – 2004. – №3–4. – С.55–60.
11. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / [за ред. В.Г.Городяненка]. – К. : «Академія», 2003. – 560 с.
12. Чупров В. И. Молодежь в обществе риска / В.И. Чупров, Ю. А. Зубок, К. Уильямс; Ин-тсоц.-полит.исслед. – 2-е изд. – М.: Наука, 2003. – 230 с.

Мешко Г.

Науковий керівник – проф. Ставицька С.О.

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження обумовлена зростаючими вимогами до становлення особистості, її самореалізації в соціальній та професійній сферах в умовах динамічних змін в Україні і світі. Особливо гостро сьогодні постає необхідність роботи з молодим поколінням стосовно розвитку в нього відповідальності за власне майбутнє, здатності досягнення успіху та якнайповнішої реалізації свого внутрішнього потенціалу. Цілком логічно, що в сучасній психології дослідження у цьому напрямі набувають важливого значення. Серед них чільне місце займають дослідження самоактуалізації особистості.

Теоретичні передумови дослідження самоактуалізації були закладені й розвинуті в роботах представників зарубіжної гуманістичної психології А. Маслоу, Р. Мея, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла та ін. Варто сказати, що в гуманістично орієнтованих психологічних теоріях самоактуалізація виступає ключовим елементом.

В українській психології проблема самоактуалізації досліджується досить активно й розглядається у контексті ідей становлення особистості та особистісного саморозвитку (Г. Балл, І. Бех, М. Боднар, О. Бондаренко, М. Боришевський, І. Булах, Є. Головаха, Ю. Долинська, Л. Кобильник, С. Максименко, І. Маноха, Г. Радчук, В. Роменець, О. Скрипченко, Н. Старинська, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.).

Більшість науковців, які досліджували вікові аспекти самоактуалізації особистості, вважають, що ця проблема набуває актуальності в юнацькому віці. Особливо важливо вивчати особливості самоактуалізації студентської молоді. Адже в студентські роки на основі особистісного і професійного самовизначення та усвідомлення власної індивідуальності остаточно складається фундамент ціннісних орієнтацій, вимальовується проєкція головних напрямків життєдіяльності і шляхів самореалізації тощо. Професійні інтереси, політичні уподобання, стиль поведінки, характер спілкування — всі ці складові способу життя закладаються саме у період навчання у ВНЗ.

Аналіз наукових джерел дає можливість стверджувати, що вітчизняним психологам, які спеціально досліджували різні аспекти самоактуалізації студентської молоді (М. Боднар, М. Гасюк, В. Гупаловська, Ю. Долинська, Л. Кобильник, Н. Старинська, М. Ткалич та ін.), належать вагомі доробки у цій царині. Водночас, проблема самоактуалізації особистості на етапі професійної підготовки у вищому навчальному закладі залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, постає необхідність розкрити самоактуалізацію як особистісний феномен, що має свої особливості на різних етапах навчання студента у вищому навчальному закладі.

Мета дослідження: з'ясувати психологічний зміст самоактуалізації особистості на різних етапах навчання у вищому навчальному закладі, а також можливості оптимізації й стимулювання процесу самоактуалізації студентів вищої школи.

У науковій термінології самоактуалізація в узагальненому вигляді розглядається як усвідомлення індивідом своїх потенційних можливостей, прагнення до їх розвитку, а також їх реалізація через відповідальний вибір, творчу самодіяльність та самовдосконалення. За своєю сутністю — це внутрішня активність суб'єкта, спрямована на збагнення власної унікальності, цінності і життєвого призначення, продумування програми самоздійснення. Вона має зовнішню

вираження у вигляді самореалізації — втілення цієї програми й індивідуальності в конкретній діяльності [3]. Успішна самореалізація призводить до актуалізації нових потенційних можливостей, що забезпечує зростання, розвиток і самовдосконалення.

Науковці роблять спроби окреслити перелік характеристик самоактуалізованої особистості. Аналіз робіт різних авторів дає можливість стверджувати, що такий перелік характеристик може значно варіюватися як за їх кількістю, так і за змістом. У психології користується популярністю узагальнений перелік ознак, що відрізняють самоактуалізовану людину від більшості людей, запропонований А. Маслоу [1]. Самоактуалізованим людям, на його думку, властива: а) орієнтація на реальність; б) прийняття себе, інших людей, природного світу такими, якими вони є; в) спонтанність і більші творчі ресурси; г) центрованість на проблемі, а не на собі; д) автономність і незалежність; е) демократичність; ж) глибокі й емоційні, а не поверхневі відносини з людьми.

Для формування новоутворень самоактуалізованої особистості як онтогенетична стадія розвитку сензитивним періодом є студентський вік. Учені [2] доводять, що тенденція до самоактуалізації, самовираження, пошуку сенсу життя починає переважати саме в студентські роки.

Специфічною особливістю самоактуалізації особистості в студентському віці є те, що вона здійснюється у просторі процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Цей етап особистісного і професійного становлення особистості характерний тим, що студенти ще безпосередньо не беруть участь у професійній діяльності, але у них вже формується професійна самосвідомість, центральним компонентом якої є усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності (перш за все — засобами навчально-професійної діяльності — як провідного типу діяльності для цього віку).

Дослідники вважають, що самоактуалізація студентів, крім базових характеристик самоактуалізованих людей охоплює властивості особистості, які відображають особливості студентського віку та специфіку професійного становлення майбутніх фахівців на етапі вузівської підготовки. До них відносять осмисленість життя, визнання головними в ньому цінностей росту і розвитку; позитивне сприйняття себе, інших, вибраної професії, погляд на останню як на можливість реалізувати власні інтереси, задатки і цінності; інтернальність; креативність; відкритість до життя і готовність постійно вчитися. Показником результативності процесу самоактуалізації майбутніх фахівців є рівень розвитку всіх сукупних властивостей, які обумовлюють самоактуалізацію особистості.

На підставі теоретичного аналізу проблеми самоактуалізації й, зокрема, конкретизації критеріїв самоактуалізованої особистості в студентському віці було розроблене й здійснене емпіричне дослідження самоактуалізації студентів (на прикладі студентів педагогічних спеціальностей) на різних етапах навчання у вищому навчальному закладі. Упродовж 2013-2014 навчального року дослідженням було охоплено 212 студентів 1–5 курсів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка віком від 17 до 25 років.

Для отримання емпіричного матеріалу було використано опитувальник САМОАЛ, що є модифікацією Н. Каліною і А. Лазукиним теста РОІ (Personal Orientation Inventory) Е. Шострем. Він призначений для діагностики загального рівня самоактуалізації особистості та особливостей прояву окремих властивостей самоактуалізованої особистості (орієнтація в часі; цінності; погляд на природу людини; потреба у пізнанні; прагнення до творчості або креативність; автономність; спонтанність; саморозуміння; аутосимпатія; контактність; гнучкість). Спираючись на припущення, що важливою передумовою самоактуалізації студента є осмислення себе у всіх часових аспектах суб'єктивної реальності, ми за допомогою «Теста смисложиттєвих орієнтацій» (СЖО) Д. Леонтєва діагностували також загальний рівень осмисленості життя та спрямованість особистості студента за низкою окремих його смисложиттєвих орієнтацій (цілі в житті — майбутнє; насиченість життя — теперішнє; задоволення самореалізацією — минуле; внутрішній локус контролю як світоглядне переконання в тому, що контроль можливий, і здатність здійснювати такий контроль).

Дані емпіричного дослідження засвідчили наступне:

1) Студенти, здебільшого, усвідомлюють значення і специфіку самоактуалізації під час професійної підготовки. Студенти-першокурсники процес самоактуалізації пов'язують з навчанням і перспективною спрямованістю. У студентів п'ятого курсу виражена професійна орієнтація і доволно опосередкована діяльність щодо реалізації себе, своїх можливостей.

2) У загальному, емпіричне дослідження самоактуалізації особистості майбутніх фахівців показало, що під час навчання у ВНЗ у них формується самостійність, відповідальність за свої

вчинки, серйозніше ставлення до життя, з'являється прагнення до встановлення стійких стосунків з людьми, змістовного спілкування, до ініціативного і творчого вирішення професійних завдань.

3) Важливою передумовою самоактуалізації студента є осмисленість свого життя, яке виконує функцію саморозвитку. Про це свідчить цілісний погляд на аналізовані вище показники. Зокрема, виявилось, що загальна траєкторія смисложиттєвих орієнтацій студентів у процесі здобуття вищої освіти характеризується високими показниками на першому курсі, різким спадом на другому і поступовим підйомом до четвертого курсу, і знову деяке падіння на п'ятому. Це, на наш погляд, можна трактувати спочатку появою на першому курсі у молодій людини нової соціальної ролі — студента вищої школи і переживанням у зв'язку з цим спектру позитивних емоцій. Далі, динаміка зниження цих показників пов'язується з ціннісною кризою, яка характерна для студентів другого курсу (деякі дослідники відзначають її на третьому). Поступово через набуття особистісного смислу професії до студентів на третьому і четвертому курсах повертається здатність сприймати власний життєвий процес як цікавий, емоційно насичений, що призводить до зменшення незадоволеності життям.

Друге падіння показників смисложиттєвих орієнтацій спостерігається у випускників вищих навчальних закладів на п'ятому курсі. Це обумовлюється, імовірно, завершенням циклу професійної підготовки й деякою дезорієнтованістю студентів щодо свого майбутнього.

4) Крім викладених вище міркувань, результати емпіричного дослідження наводять на думку, що навчання у вищому навчальному закладі недостатньо сприяє розгортанню процесу самоактуалізації студентів. Про це свідчить те, що більшість діагностованих показників протягом всього періоду навчання у ВНЗ у своїй динаміці не надто відхиляються від середніх значень у всіх вибірках). Отже, процес самоактуалізації студентів у вищому навчальному закладі потребує цілеспрямованих зусиль як з боку представників ВНЗ, так і з боку самих студентів щодо його оптимізації.

Нами запропонована й описана програма оптимізації та стимулювання розвитку властивостей самоактуалізованої особистості студентів у вищому навчальному закладі. Її основу складає система заходів психолого-педагогічного супроводу самоактуалізації студентів. Вона охоплює

- організацію взаємодії студентів-наставників і першокурсників;
- розширення площини діяльності кураторів студентських академічних груп (підготовка студентів-наставників, організація, координація та моніторинг їх діяльності);
- розширення сфери діяльності педагогів-психологів (психологічні консультації для першокурсників, проведення з ними психодіагностичної та психокорекційної роботи) тощо.

Важливим складником цілісної системи психолого-педагогічного супроводу майбутніх фахівців під час навчання у вищому навчальному закладі є розроблена нами програма стимулювання процесу самоактуалізації студентів, заснована на принципах активних методів соціально-психологічного навчання. Ця програма розрахована на 10 тренінгових занять (теоретичні підвалини цієї програми, зміст тренінгових занять описані у попередній нашій публікації).

Стратегічним підсумком реалізації запропонованої програми, вважаємо, має стати розвинуте прагнення студентів до самоактуалізації, що ґрунтується на пізнанні своїх індивідуальних особливостей, чіткому й глибокому уявленні про себе та про свій актуальний стан; усвідомленні важливості безперервного становлення, розвитку, вдосконалення особистості; формуванні відповідальності та свободи, привітності і відкритості, орієнтації на успіх і творчість; розвитку здатності адекватно вибудовувати життєві плани, цілі, коригувати їх.

Представлене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні гендерних аспектів самоактуалізації студентів, вивченні впливу форми навчання (держбюджетної чи платної) та особливостей організації навчального процесу у виші на формування у студентів властивостей самоактуалізованої особистості, з'ясуванні ролі конкретного фаху в динаміці різних показників самоактуалізації студентів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2010. – 352 с.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М.: Прогресс, 1998. – 480 с.
3. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 2003. – 608 с.

Дубчак Ю.